తెలంగాణ అందించిన
తెలుగు 'తొలి కథలు'

భండారు అచ్చమాంబ రచించిన కథలు పన్నెండు వరకు వుండవచ్చునని సంగిశెట్టి శ్రీనివాస్ సమాచారం సేకరించాడు. ఇప్పటివరకు "ధనత్రయోదశి", "స్త్రీవిద్య" అనే ఆమె రెండు కథలు పాఠకులకు అందుబాటులో వున్నాయి. ఇప్పుడు అదనంగా సంగిశెట్టి పది కథలు సేకరించి "భండారు అచ్చమాంబ తొలి తెలుగు కథలు" పేరుతో అచ్చు వేస్తున్నాడు. అచ్చమాంబ 1898లో రచించిన "ప్రేమ పరీక్షణము", "ఎరువు సొమ్ము పఱువు చేటు" కథలు రాయసం వెంకటశివుడు నిర్వహించిన తెలుగు జనానా పత్రికలో జూలై, సెప్టెంబరు సంచికల్లో అచ్చయ్యాయి. ఆ కథల కోసం సంగిశెట్టి చాలా శోధించాడు. కాని దొరకలేదు. ఆఖరికి నిరాశచెంది దొరికన పది కథలనే పుస్తకంగా తీసుకు వస్తున్నాడు.

భండారు అచ్చమాంబ ప్రసిద్ధ పరిశోధకుడు, తెలంగాణ వైతాళికుల్లో అగ్రేసరుడైన కొమర్రాజు వేంకట లక్ష్మణరావు అక్క. అచ్చమాంబ, లక్ష్మణరావులు ఆరేండ్లు, నాలుగేండ్ల వయస్సులోనే తండ్రి మరణించాడు. తల్లి గంగమ్మ తన పిల్లలతో సవతికొడుకు దగ్గరికి తెలంగాణలోని నల్లగొండ జిల్లా దేవరకొండకు వచ్చింది. గంగమ్మ సోదరుడగు భండారు మాధవరావు ఇప్పటి మధ్యప్రదేశ్ లోని నాగపూర్‌లో ఉద్యోగం చేస్తున్నాడు. గంగమ్మ ఎనిమిదేండ్ల అచ్చమాంబను అతనికిచ్చి

వివాహం చేసి అక్కడికి పిల్లలతో వెళ్ళిపోయింది. లక్ష్మణరావు ప్రారంభ విద్యాభ్యాసం దేవరకొండలో ఆ తర్వాత నాగపూర్‌లో జరిగింది. పదవ యేట వరకు అచ్చమాంబకు అక్షర జ్ఞానమే లేదు. లక్ష్మణరావుకు ఉపాధ్యాయడు వచ్చి పాఠాలు చెప్తున్నప్పుడు పక్కనే చేరి అచ్చమాంబ శ్రద్ధగా విని వ్రాయటం చదవటం నేర్చుకుంది. చురుకైన అచ్చమాంబ ఆ విధంగా తెలుగు, సంస్కృతం, మరాఠి, హిందీ, గుజరాతీ భాషలను నేర్చుకుంది. నాగపూరు హిందీ, మరాఠీల భాషలు మాట్లాడేవాళ్ళు వుండే ప్రదేశం. అక్కడ వుంటూ అచ్చమాంబ మంచి తెలుగు వ్రాయటం నేర్చుకొని తెలుగులోనే రచనలు చేసిందంటె మెచ్చుకొనవలసిన విషయమే. నాగపూరులో ఆమె స్త్రీలను తన ఇంట్లో చేరదీసి మరాఠీలో భక్తుల కథలను చెప్పేదిట. అట్లా చుట్టూ మరాఠీ హిందీ భాషల వాతావరణంలో ఆమె మాతృభాషాభిమానంతో తెలుగులో చక్కని వచనం వ్రాయటం నేర్చుకుంది.

అచ్చమాంబ భర్త మాధవరావు చాల సంప్రదాయాభిప్రాయాలు కలవాడు. చదువుకున్నట్లయితే స్త్రీలు చెడిపోతారని విశ్వసించేవాడు. అచ్చమాంబ చదువుకోవటాన్ని చూసి అభ్యంతరం వ్యక్తం చేసాడు. అచ్చమాంబ మృధుస్వభావం కలది. భర్తను నొప్పించటం ఇష్టంలేక ఆయన క్యాంపులకు పోయినప్పుడు గ్రంథాలు చదివేది. ఆయనతో పాటు ఆమె క్యాంపులకు పోయి అతినికి కావలసినయి తానే చూసుకునేది. ఆ విధంగా అచ్చమాంబ సహనం సద్గుణాలతో భర్తను మెప్పించ వలసి వచ్చేది. వీరేశలింగం పంతులు

సంఘసంస్కరణోద్యమంలో భాగంగా స్రీలకు విద్య అవసరమని స్త్రీ విజ్ఞానవంతురాలయితే కుటుంబం దేశం పురోగతి జరుగుతుందని చాలా మంది గుర్తించారు. కుటుంబంలో తండ్రులు సోదరులు స్త్రీలను చదువుకొమ్మని రచనలు చేయమని ప్రోత్సహించారు. అయినా అప్పటికీ కొందరు ఛాందస భావాలతో స్త్రీలు చదువుకుంటె చెడిపోతారని తప్పు తోవ పడ్తారని విశ్వసించి కఠినంగా ప్రవర్తించేవారు. స్త్రీలు చదువుకున్నా పురుషులతో మాట్లాడరాదని నలుగురి మధ్యనే పురుషులతో కలవాలని మాట్లాడాలని అనేవారు. స్త్రీలు గడపదాటి బయట అడుగు పెట్టటానికి చాలా ఆంక్షలుండేయి. అందుకే వీరేశలింగం కాలంలో స్త్రీలు విద్యావతులయి సతీధర్మాలను పతివ్రతల వృత్తాంతాలను చెప్పే ఇతి వృత్తాలనే తీసుకొని రచనలు చేసి తమ కట్టుబాట్లు నియమాల్లోనే వుండవలసి వచ్చింది. అటువంటి యుగంలో పుట్టిన అచ్చమాంబ "అటు ప్రాచీనమైన సతీధర్మములను ఇటు నవీనమైన పాశ్చాత్య విద్యా సంస్కారమును నీ రెండింటిని అత్యద్భుతముగా అనుపమానముగా ప్రదర్శించి ఆదర్శ మహిళ అయినది" అని ఆమె జీవిత చరిత్రమును వ్రాస్తూ పులుగుర్త లక్ష్మీనరసమాంబ అన్నది. అచ్చమాంబ వీరేశలింగం సంఘ సంస్కరణోద్యమం చేత ప్రభావితురాలయింది. వీరేశలింగం వ్రాసిన స్త్రీలకుపయోగపడు రచనలను చదివింది. ఆమె భర్త ఛాందసుడయినా తన ప్రవర్తన చేత అతని మనస్సును కొంతవరకు మార్చ గలిగింది. ప్రతి యేడు నెలరోజులు సెలవు దినాల్లో భర్తతో ఆంధ్ర ప్రాంతానికి పోయినప్పుడు బందరులో ఆమె "బృందావనీ స్త్రీ

సమాజము” పేరుతో స్త్రీల సమాజాన్ని ఆరంభించింది. స్త్రీ సమాజ స్థాపన సమయంలో కొద్దిమంది స్త్రీలే వచ్చినా అటువంటి స్త్రీ సమాజం అవసరమెంతైనా వుందని తీర్మానించారు. తర్వాత అచ్చమాంబ కాకినాడలోనూ ఒక స్త్రీ సమాజాన్ని స్థాపించింది. ఆ విధంగా అచ్చమాంబ స్త్రీలల్లో చైతన్యం తీసుకు రావటానికి కృషి చేసింది. 1902లో కృష్ణా పత్రికనారంభించిన ముట్నూరి కృష్ణారావు, కొండా వెంకటప్పయ్యలు అచ్చమాంబ చేసిన కృషికి ప్రశంసించారు. అచ్చమాంబ తన సోదరుడు కొమర్రాజు లక్ష్మణరావుతో కలిసి బొంబాయిలో జరిగే జాతీయ మహాసభలకు వెళ్ళేది. నాగపూరులోనూ భర్త క్యాంపులకు పోయినప్పుడు ఆ గ్రామాల్లోనూ అచ్చమాంబ సమాజసేవ చేసేది. స్త్రీలను పిల్లలను ఎన్నో విధాలుగా ఆదుకునేది. అట్లా సమాజసేవ చేస్తూనే ఆమె ఒక ప్లేగువ్యాధిగ్రస్తురాలయిన స్త్రీని ఆమె కన్న శిశువును సంరంక్షిస్తూ తాను ప్లేగుకు గురయి ముప్పయి సంవత్సరాల వయస్సులోనే మరణించింది. అంత చిన్న వయస్సులోనే ఆమె ఎంతో సమాజ సేవ చేసింది. “అబలా సచ్చరిత్ర రత్నమాల” (1901) అనే గ్రంథాన్ని ప్రసిద్ధ స్త్రీల చరిత్రలను కూరుస్తూ రచించింది. పది వరకు కథలు వ్రాసింది. ఆమె రచనలు, కథలు రాయసం వెంకటశివుడు నడిపే “తెలుగు జనానా”, మొసలికంటి రామాబాయమ్మ నిర్వహిస్తున్న “హిందూ సుందరి” పత్రికల్లో ప్రచురింపబడినాయి. ఎక్కడో నాగపూరులో వుంటూ తెలుగులో వ్రాస్తూ స్త్రీజనాభ్యుదయాన్ని కోరుకున్న అభ్యుదయ శీలి అచ్చమాంబ. ఆమె కట్టుబొట్టులో దేశీయతను పాటించడమే కాక

ఆమె దేశీయాభిమానం కూడా చెప్పుకోదగింది. వీరేశలింగం పంతులు లేడీ జాన్‌గ్రే అనే ఆంగ్ల స్త్రీల చరిత్రను వచనంలో వ్రాయగా ఆయన శిష్యురాలు కొటికెలపూడి సీతమ్మ పద్యకావ్యంగా వ్రాసింది. దానికి అచ్చమాంబ స్పందించి మన దేశంలో ఎంతో మంది స్త్రీలున్నారు. వాళ్ళ చరిత్ర వ్రాయకుండా ఒక పాశ్చాత్య స్త్రీ చరిత్ర వ్రాయటం ఏమి బాగా లేదనీ నిర్మొహమాటంగా అన్నది.

అచ్చమాంబ 1898 నుంచి 1904 వరకు పన్నెండు కథలు రచించింది. ఆమె జనవరి 1905లో మరణించింది. ఆమె ఇంకా బతికి వుంటె మరిన్ని మంచి కథలు వ్రాసి వుండేదనిపిస్తుంది. ఇప్పుడు లభించిన సంగిశెట్టి సంపాదీకరించి ప్రచురించిన పది కథల్లో 'గుణవతియగు స్త్రీ' తెలుగు జనానా పత్రిక, 1901, మే సంచికలో అచ్చయింది. దశకుమార చరిత్రలో వున్న ఒక కథను తీసుకొని అచ్చమాంబ దీన్ని రచించింది. దీనిలో సంసారాన్ని ఎట్లా పొదుపుగా చేయవచ్చునో వర్ణింపబడింది. రెండో కథ 1901లోనే "తెలుగు జనానా" పత్రికలో ప్రచురింపబడింది. 'లలితా శారదలు' అనే ఈ కథలో ఈర్ష్య గర్వం దురభిమానం గల లలితలో శారద యెట్లా మార్పు తీసుక వచ్చిందన్న ఇతివృత్తం వుంది. మూడో కథ జానకమ్మ 1902లో తెలుగు జనానా పత్రికలో అచ్చయింది. ఈ కథలో రంగరాజు గోదావరి నదీ తీరంలో వున్న కాటవరం గ్రామ కరణం. ఐశ్వర్యవంతుడు కాదు. సంతృప్తితో జీవిస్తున్నాడు. రంగరాజుకు ఇద్దరు కొడుకుల తర్వాత జానకమ్మ పుట్టింది. కూతురే పుట్టాలని కోరుకున్నాడు రంగరాజు. ఆ

విధంగా పుట్టిన జానకమ్మ అంటె రంగరాజుకు చాల ప్రేమ. ఆడ పిల్లలను బడికి పంపటమంటె ఏమిటో తెలియని ఆ కాలంలో రంగరాజు కూతురును తన ఇద్దరు కొడుకులతో సమానంగా బడికి పంపించాడు. లోకుల అభిప్రాయాలను పట్టించుకోకుండ కూతురుకు చదువు చెప్పించాడు. జానకమ్మ కూడా బుద్ధిగా చదువుకుంది. రంగరాజు కూడా కూతురుకు నీతి కథలు చెప్పి నీతి పద్యాలను నేర్పుతూ సంతోషించేవాడు. లోకంలో మూర్ఖపు తలిదండ్రులవలె కొట్టక తిట్టక కోపగించుకోకుండ జానకమ్మను పెంచారు. జానకికి పెండ్లియీడు వచ్చింది. మంచి సంబంధం కావాలంటె కట్నం కానుకలు కావాలి. రంగరాజు ఇచ్చే స్థితిలో లేడు. రంగరాజు కూతురు పెండ్లి గురించి ఆరాట పడుతుండగా కట్నం లేకనే చేసుకుంటామని మంచి సంబంధం వస్తుంది. అంత మంచి కుటుంబం వాళ్ళు జానకమ్మను చేసుకుంటామని వాళ్ళే ముందుకు వచ్చినందుకు అందరూ సంతోషిస్తారు. జానకమ్మ పెండ్లి ఎంతో వైభవంగా జరుగుతుంది. రంగరాజు మనస్థిమితమౌతుంది.

అచ్చమాంబ ఈ కథలో స్త్రీ విద్య ఎంత అవసరమో చెప్పింది. చదువుకున్న గుణవంతురాలయిన జానకిని పెండ్లి చేసుకుంటామని వరుని కుటుంబమే ముందుకు వస్తుంది. అంటె విద్యావతి అయిన సుగుణవతి అయిన స్త్రీకి వివాహం ఒక సమస్య కాదని కట్నం కానుకలు లేకుండానే మంచి వరుడు లభిస్తాడని కోరి పెండ్లి చేసుకుంటాడని అచ్చమాంబ ఈ కథలో చెప్పి స్త్రీకి విద్య ఎంత అవసరమో తలిదండ్రులు కూతురును ఒక బరువు బాధ్యతగా కాకుండా పెంచాలన్న విషయాలను

ధ్వనింపజేసింది. ఒక "ముచ్చెట"లాగా కథ నడిచింది.

నాలుగో కథ 'దంపతుల ప్రథమ కలహం' 1902లో 'హిందూసుందరి'లో ప్రచురంపబడింది. కథ సంభాషణలతో నడిచింది. "నేను పెండ్లాడిన భార్యను గాని దాసిని గాను" అన్న లలిత మాటలతో కథ ప్రారంభమైంది. ఆమాటల్లోనే అచ్చమాంబ స్త్రీ గౌరవాన్ని ప్రకటించింది. స్త్రీకి భర్త మాటను గౌరవించే సహనముండాలని బోధించింది. లలిత అమ్మమ్మ పార్వతమ్మ భర్త మాట పట్టింపుతో ఇల్లు విడిచి పెట్టి వెళ్ళిపోయి మళ్ళా తిరిగి రాలేదు. "అట్లా నీ జీవితం కాకూడదని" అమ్మమ్మ లలితకు చెప్తుంది. దాంతో లలిత భర్తను క్షమాపణ వేడుకుంటుంది. ఆ విధంగా వాళ్ళ ప్రథమ కలహమే అంత్య కలహమౌతుంది. ఈ కథలో స్త్రీ స్వేచ్ఛ స్వాతంత్ర్యం భర్త మాటను గౌరవించ లేనంతగా వుండ కూడదని భార్యా భర్తలు ఎదుటి వాళ్ళ స్వేచ్ఛను కూడా అర్థం చేసుకునేలా వుండాలన్న హితబోధ వుంది.

ఐదో కథ " సత్పాత్రదానము" కథ "హిందూ సుందరి" పత్రికలో 1902లో అచ్చయింది. ఈ కథ జరిగిన చోటు హైద్రాబాదుగా చెప్పబడింది. గుడ్డివాని పాత్రలో కొంత తెలంగాణ యాస కన్పిస్తుంది. గుడ్డివాని కొడుకులు పొలము కౌలుకు తీసుకొని పంట పండిస్తుంటారు. కౌలుకు తీసుకునే పద్ధతి నైజాంలోనే వుంది. కేశవుడనే బాలుడు గుడ్డివానికి పావలా దానం చేయాలని తల్లిని కోరుతాడు. తల్లి గుడ్డివానికి అన్నం పెట్టి వాని స్థితిగతులడిగి తెలుసుకుంటుంది. పూర్తిగా ఏమి లేని వానికి దానం చేయాలి గాని అపాత్ర దానం చేయకూడదని తల్లి

కొడుకుకు చెప్తుంది. "ఆ గుడ్డివాని పుత్రులిరువురు హైద్రాబాదు వంటి పట్నమునకరిగి కూలి పనిచేసినను వారు వారి కుటుంబములను రక్షించుకొనగలరు" అంటుంది. అట్లా స్వయంకృషి మీద ఆధార పడిన వాళ్ళకు దానం చేసినట్లయితే సోమరిపోతులవుతారని అచ్చమాంబ భావించినట్లు ఈ కథ వల్ల తెలుస్తుంది.

ఆరో కథ "స్త్రీ విద్య" 1902లో "హిందూ సుందరి" పత్రికలో అచ్చయింది. భార్యాభర్తల మధ్య జరిగే సంవాదరూపంలో వుంది ఈ కథ. భార్యగా, తల్లిగా స్త్రీకి విద్య ఎంత అవసరమో చెప్పబడింది. శాస్త్రాలల్లో స్త్రీలు చదువుకోకూడదని వున్నదన్న మాటను ఖండిస్తూ భర్త స్త్రీలు అజ్ఞానాంధకారంలో వున్నట్లయితే మూఢత్వంలో వుండి పోతారని అంటాడు. అట్లా స్త్రీలకు విద్య అవసరమన్న విషయాన్ని అచ్చమాంబ అనేక కోణాల నుంచి భార్యాభర్తల సంవాద రూపంగా సరసంగా చర్చించింది. ఈ కథలో సంఘటన లేదుగాని రెండు పాత్రల మధ్య సంభాషణ రూపంగా కథనం నడిచింది.

ఏడో కథ ప్రసిద్ధమైన "ధనత్రయోదశి" కథ. ఇది 1902లో హిందూసుందరిలో అచ్చయింది. కొంచెం పెద్దగా వున్న కథ. పాత్రలు సంఘటనలు సన్నివేశాలు సంభాషణల రూపంగా కథలో కథనం సాగింది. కథ జరిగిన చోటు బొంబాయి నగరం. ధనత్రయోదశి పండుగ ఉత్తర హిందుస్థానంలో ప్రచురంగా వుంది. నరక చతుర్దశి ముందు రోజు జరుపుకునే పండుగ. వెంకటరత్నముకు వెంకటసెట్టి అతని ముసలి గుమాస్తా పరీక్ష పెట్టారు. నూరు రూపాయల నోటు తీసి ముసలి గుమాస్తా

సెట్టికి ఎరుక లేకుండ తీసుకొమ్మని పండుగ ఖర్చులకు వస్తుందని జేబులో పెడ్తారు. కాని వెంకటరత్నము అంతరాత్మ కొంతసేపు తడబాటు పడ్డా అతని భార్య విజయలక్ష్మి మాత్రం ఆ నూరు రూపాయలు న్యాయంగా సంపాదించినయి కావు దొంగసొమ్ము నేనూ పిల్లలం తినలేము అని కోపగిస్తుంది. భార్య కోపం ఆవేదన చూసి వెంకటరత్నము నూరు రూపాయల నోటును ముసలి గుమాస్తా ముందు విసిరి వేస్తాడు. వేంకట సెట్టి అక్కడికి వచ్చి వేంకటరత్నమును పరీక్షలో నెగ్గావు అని మెచ్చుకొని జీతము పెంచుతాడు. విజయలక్ష్మిని తన కూతురుగా చూసుకుంటాడు. ఈ కథలో అత్యాశ లేని స్వయంకృషి మీద విశ్వాసం కలవారుగా వేంకటరత్నము, విజయలక్ష్మి పాత్రలు చిత్రింపబడినాయి. వాళ్ళు దారిద్ర్యంలో వున్నా ఉదాత్త గుణాలను విడువలేదని రచయిత్రి చిత్రించింది.

ఎనిమిదో కథ “భార్యా భర్తల సంవాదము” 1903లో ‘హిందూసుందరి’లో అచ్చయింది. నగల కన్నా స్త్రీకి సద్గుణాలు అలంకారాలని స్త్రీలు మాయా నగల కోసం ఆరాట పడవద్దని రచయిత్రి ఈ కథలో చెప్పింది. ఈ కథలో స్త్రీవిద్యలో లాగానే భార్యాభర్తల సంవాదరూపంగా కథనం నడిచింది. ఆ కథలో లాగానే దీనిలో భార్యాభర్తల పాత్రల చిత్రణ బాగా జరిగింది.

తొమ్మిదో కథ “అద్దమును సత్యవతియును” చాలా చిన్నది. గల్పిక అనవచ్చును. 1903లో హిందూసుందరిలో అచ్చయింది. మూడేండ్ల సత్యవతి పాత్రను రచయిత్రి చాలా చలాకీ పిల్లగా చిత్రించింది.

కథనం సంభాషణలు ఈ కథలో సరసంగా వున్నాయి. ఈ జగత్తు అంతా అద్దమని దాన్ని సంతోషంగా చూస్తే సంతోషంగా కోపంగా చూస్తే కోపంగా ప్రతిబింబిస్తుందన్న జీవిత సత్యాన్ని అచ్చమాంబ చాల చిన్న సంఘటనను చిత్రించి బోధించింది. ఈ కథలోని సంఘటన అచ్చమాంబ జీవితంలో బాల్యంలో జరిగిన సంఘటనయేమోనన్నంత సజీవంగా చిత్రణ జరిగింది.

పదో కథ "బీద కుటుంబం". ఇది 1904లో 'సావిత్రి' పత్రికలో అచ్చయింది. కథ ఆరంభంలోనే రచయిత్రి ఇది నిజంగా జరిగిన వృత్తాంతం అని తన స్నేహితురాలు శ్యామలాంబ తను ఎరిగిన వృత్తాంతాన్ని తనకు చెప్పిందని పేర్కొన్నది. తన స్నేహితురాలు చెప్పిన సత్య సంఘటనలనే అచ్చమాంబ కథగా రచించిదేమో. ఆరుగురు పిల్లలతో ఒక వితంతువు వెంకమ్మ దారిద్ర్యంలో జీవిస్తుంటుంది. ధాన్య విసిరితే వచ్చే సంపాదనతో ఆమె గుట్టుగా సంసారం నడుపుతుంటుంది. పిల్లలు బుద్ధిమంతులై చక్కగా చదువుకుంటారు. బట్టలు పాతవైనా ముతకవైనా చక్కగా ఉతుక్కొని పరిశుభ్రంగా వుంటారు. దారిద్ర్యంలో కూడా దైన్యం లేకుండా ఎట్లా బతుకవచ్చునో అచ్చమాంబ చాలా బాగా చిత్రించింది. అపరిశుభ్రంగా వుంటె దారిద్ర్యం భయంకరంగా కన్పిస్తుంది. అదే పరిశుభ్రంగా వుంటె దారిద్ర్యం దారిద్ర్యంగా కన్పించదు. ఆ సత్యాన్ని అచ్చమాంబ గుర్తించి ఇక్కడ చెప్పటం బాగుంది. విద్యలో బుద్ధిలో మిన్న అయిన పిల్లలు ఉద్యోగంలో చేరుతారు. వెంకమ్మ కూతురు సౌశీల్యాన్ని చూసి "మాపిల్ల వానికి చేసుకున్నా"మని ఉత్తమ పురుషలో

చేప్పే కథకురాలు అంటుంది. స్వయంకృషితో సద్గుణాలతో దారిద్ర్యాన్ని ఎట్లా జయించవచ్చునో రచయిత్రి చాలా చక్కగా బోధించింది. కథనం ఉత్తమ పురుషలో చాలా బాగా నడిచింది.

అచ్చమాంబ కథలో గ్రాంథిక శైలిని ప్రయోగించింది. కాని ఎక్కడా దీర్ఘ సమాసాలు అర్థం కాని జటిల పద ప్రయోగాలు లేకుండా కథనంలో శైలి సరళంగా వుంది. సంభాషణలు సరళంగా కథల్లో అచ్చమాంబ వర్ణనలను చేయలేదు. ఒక్క "జానకమ్మ" కథలో మాత్రం గోదావరి ప్రాంతాన్ని సరళమైన పదాలతో రమ్యంగా కథలో ఇమిడిపోయే విధంగా ఆహ్లాదంగా వర్ణించింది. ఆ ఒక్క వర్ణన తప్ప ఆమె కథల్లో మరెక్కడా వర్ణనలు లేవు. పాత్రలు, సంభాషణలు, సన్నివేశాలు ఆధునిక కథలో వుండవలసిన విధంగానే వున్నాయి. స్త్రీకి విద్య అవసరమనో సద్గుణాలు అవసరమనో దారిద్ర్యాన్ని స్వయంకృషితో జయించాలి కాని అన్యాయం దైన్యంతో కాదనో ఏదో ఒక చక్కని విషయాన్ని బోధిస్తూ, ధ్వనింపజేస్తూ కథలు నడిచాయి. అచ్చమాంబ చెప్పిన నీతి బోధలన్నీ వ్యక్తిత్వ నిర్మాణానికి, జీవిత నిర్వహణకు పనికి వచ్చే విషయాలుగానే ఆధునిక కాలానికి కూడా పనికి వచ్చే విధంగానే వున్నాయి. అచ్చమాంబ భావాల్లో ఎక్కడా కాలదోషం లేదు. ఇప్పటికీ జీవితాన్ని జీవిత సత్యాలను బోధించేయిగా వున్నాయి. కాబట్టి ఆమె కథలు సార్వకాలికతతో ఇప్పటికీ చదువదగినయిగానే వున్నాయి. కానీ ఎక్కడా   అని అనిపించవు. శైలి గ్రాంథికంలో వుంది (అదీ సరళ గ్రాంథికమే) కాబట్టి యువతకు చదివేందుకు కష్టము కావచ్చును. అట్లా అయితే వ్యావహారికమనబడే

‘‘కన్యాశుల్కము’’లోని శైలి భాష కూడా ఇప్పుడు అందరికీ అర్థమయ్యేటట్లుగా వున్నదని చెప్పలేము. తర్వాత కాలంలో 1930 దశకంలో విశ్వనాథ వంటి వాళ్ళు కథల్లో గ్రాంథిక భాషనే ప్రయోగించారు. అయినా వాళ్ళను కథారచయితలుగానే పరిగణిస్తూనే వున్నాము. ఆ విధంగా చూస్తే అచ్చమాంబ కథలు ఆధునిక ప్రక్రియకు చెందిన కథలుగానే కన్పిస్తాయి. గురజాడకు పూర్వమే ప్రయోజనం గల సామాజిక ఇతివృత్తంతో వున్న అన్ని కాలాలకు అవసరమయ్యే సందేశాలను అందించే అచ్చమాంబ కథలు తెలుగులో “తొలి కథలు”! తెలుగులో 1898–1904 కాలంలో గురజాడకు పూర్వమే సంఘ సంస్కరణ భావాలతో రచించిన అచ్చమాంబయే తొలి కథకురాలని చెప్పాలి. కొందరు ‘ధనత్రయోదశి’ (1902) ‘స్త్రీవిద్య’ (1902) తెలుగులో ఆమె వ్రాసిన మొదటి కథలుగా పేర్కొన్నారు. కాని దొరికిన కథల్లో 1901లో ఆమె రచించిన ‘గుణవతియగు స్త్రీ’ తెలగులో మొదటి కథ అని గుర్తించాలి.

కొందరు 1903, 1904లో ఆచంట వేంకటసాంఖ్యాయన శర్మ రచించిన ‘కల్పలత’ పత్రికలో అచ్చయిన ‘‘లలిత’’, ‘‘విశాఖ’’, ‘‘అపూర్వోపన్యాసము’’ కథలు తెలుగులో మొదటి కథలుగా గుర్తింపబడాలని అన్నారు. కాని ఈ కథలు కఠినమైన గ్రాంథిక శైలిలో వుండటమే కాక ఆధునిక కథకు చెప్పబడని ప్రబంధరీతిలో నడిచిన వర్ణనలతో వున్నాయి. తర్వాత ఈ కథల్లో ఎటువంటి సద్బోధనలు లేవు. సంఘసంస్కరణ భావాలు లేవు. పైగా ఒక కథలో కావలి సేనలతో

నిండిన చంద్రవర్మ నాయకుడు కాగా మరో కథలో నాయకుడు కళానిధి ఇద్దరు స్త్రీలను వివాహమాడినట్లుగా చిత్రింపబడినది. "అత్తయ్యా! లలితకనురాగ విద్యనుపదేశించి వ్రాత సదువులు నేర్పి పుస్తకమును పట్టించితిని..." అనే చందవ్రర్మ మాటలు "మనోహరా! మీరూరికి పోయి వేగముగా మరలి వచ్చి యనురాగ విద్యా రహస్యములను సొంతముగా నేర్పుడు" అని లలిత వంటి ముగ్ధరాలు అనే మాటలు మింగుడు పడకుండా వున్నాయి. అశ్లీలంగా అనిపించే సంభాషణలు "లలిత" కథలో కన్పిస్తాయి. అదే విధంగా ఆచంట వేంకటసాంఖ్యాయన శర్మ వ్రాసిన "అపూర్వోపన్యాసము" (1903) తెలుగులో మొదటి కథగా చెప్పబడింది. దానిలోనూ ఎటువంటి సందేశం గాని సంఘసంస్కరణ భావాలు గాని లేవు. "కొంచెం మదన కామేశ్వర లేహ్యమును సేవించుమని చెప్పెను" వంటి చవకబారు సంభాషణలు ఆ కథలో ఉన్నాయి. అంతేగాక విధవా వివాహం వంటి సంఘసంస్కరణ విషయాన్ని రచయిత హేళణ చేసినట్లుగా వుంది కథ. ఏ నీతిగాని సంఘసంస్కార దృష్టిగాని సామాజిక ప్రయోజనంగాని లేని ఈ మూడు కథలు ఆధునిక కథ అనటానికి ఏ ఒక్క లక్షణం కన్పించటం లేదు. ఆ కథల కన్న భండారు అచ్చమాంబ 1901-1904 సంవత్సరాల్లో రచించిన కథలు మంచి సందేశంతో వ్యక్తిత్వ నిర్మాణం చేసేయిగా సంఘసంస్కరణ భావాలను చిత్రిస్తూ గొప్పగా వున్నాయి. కాబట్టి అచ్చమాంబ కథలనే తెలుగులో "తొలి కథలు"గా చెప్పటం అన్ని విధాల సమర్ధనీయంగా వున్నది.

భండారు అచ్చమాంబ తండ్రి మునగాల సంస్థానంలో దీవానుగా పనిచేసాడు. అచ్చమాంబ, కొమర్రాజు లక్ష్మణరావు అక్కడే పుట్టారు. మునగాల సంస్థానం నైజాంకు సరిహద్దుల్లోనే వుంది. ఒకప్పుడాప్రాంతం నైజాంలోనే వుండేది. తర్వాత దాన్ని నిజాం ప్రభువు బ్రిటీషు వాళ్ళకిచ్చి వేసారు. అది బ్రిటిషు పాలనలో వున్నా ఆ సంస్థానంలో చేరిన నలభై గ్రామాలు నైజాం రాజ్యంలోనే వుండేయి. కాబట్టి మునగాలకు నైజాంతో సంబంధముండేది. అచ్చమాంబ, లక్ష్మణరావులు తండ్రి మరణానంతరం కొన్నేండ్లు దేవరకొండలో తర్వాత మేనమామ దగ్గర నాగపూరులో వున్నారు. వాళ్ళ విద్యాభ్యాసం అక్కడే జరిగింది. ఇటు వీరేశలింగం సంఘసంస్కరణోద్యమం అటు మహారాష్ట్రలోని జనజాగరణ్ దేశీయతా భావజాలం చేత అచ్చమాంబ ప్రభావితురాలయింది. ప్రతిభ కలది కాబట్టి తన భావాలను రచనల రూపంలో పెట్టింది. లక్ష్మణరావు మునగాల సంస్థానంలో దీవానుగా చేరాడు. అప్పుడు అతని కార్యక్షేత్రం హైద్రాబాదు నగరం, తెలంగాణయే. ఆంధ్రదేశ చరిత్ర వ్రాయాలంటె తెలంగాణ గని వంటిదని కొమర్రాజు అభిప్రాయ పడినారు. నైజాంలో ఆరోజుల్లో (20వ శతాబ్దం ఆరంభంలో) ఎటువంటి రాజకీయ పరమైన పనులకు అవకాశం అనుమతి లేదు. కాబట్టి పరభాష పరాయి సంస్కృతిలో కూరుకు పోయిన తెలంగాణలో విజ్ఞాన వ్యాప్తి మూలంగానే చైతన్యం తీసుకరావచ్చునని విశ్వసించిన లక్ష్మణరావు గ్రంథాలయోద్యమానికి పూనుకున్నారు. “శ్రీకృష్ణదేవరాయాంధ్ర భాషానిలయము”ను (1901) స్థాపించినారు. ఆ తర్వాత ప్రతి జిల్లా

తాలూకాల్లో గ్రంథాలయాలు వెలిసాయి. తెలుగు భాష విజ్ఞానం ప్రజల దగ్గరకి చేర్చాలనే లక్ష్యంతో లక్ష్మణరావు "విజ్ఞాన చంద్రికా గ్రంథమాల" పేరుతో పుస్తక ప్రచురణలను ప్రారంభించాడు. ఆ విధంగా కొమర్రాజు లక్ష్మణరావు కార్యక్షేత్రం తెలంగాణ అయింది. నేను సంగిశెట్టి శ్రీనివాస్ తెలంగాణ తొలితరం కథలు రెండోభాగం "తొలినాటి కథలు" ప్రచురిస్తూ కొమర్రాజు లక్ష్మణరావు వ్రాసిన "యేబదివేల బేరము" (1910) కథను ఆయనను తెలంగాణ రచయితగానే భావించి ప్రచురించినాము. అచ్చమాంబ మీద కూడా తెలంగాణా ప్రభావం కన్పిస్తున్నది. ఆమె 'సత్పాత్రదానము' కథ హైద్రాబాదు నగరంలో జరిగినట్లుగా వర్ణించింది. గుడ్డివాని పాత్రలో తెలంగాణ యాసను ప్రయోగించింది. అచ్చమాంబ కథల్లో అక్కడక్కడ తెలంగాణ పదాల ప్రయోగం కన్పిస్తున్నది. అక్కడ అనటానికి ఆమె "ఆడ" (పేజి 57), అని 'సత్పాత్రదానము' కథలో ప్రయోగించింది. ఈ కథలోనే "కొలు" అనే పద ప్రయోగముంది. 'కడుపు నింపుకొనెదరు' అనటానికి "పొట్ట నింపుకొనదరు" అని ఆమె వాడింది. (పేజి 57), "పొట్ట" అనటం తెలంగాణ పదమే. 'దంపతుల ప్రధమ కలహము' కథలో 'పూర్వము నీవంటి యొక కచ్చెపిల్ల యుండెను" (పేజి 52) అన్న వాక్యంలో "కచ్చె" అన్నది తెలంగాణ పదమే. 'కచ్చె' అంటి "మొండి" అని అర్థం. అదే విధంగా "మీ యబ్బ సొమ్మా" (పేజి 40) అన్నది తెలంగాణ ప్రయోగమే. ఇంకా "ఈ తేప" (పేజి 81) "ఉత్త తెల్ల చీర" (పేజి 81) లోని "తేప, ఉత్త" పదాలు అచ్చమైన తెలంగాణలో వాడే పదాలే. 'మంచిది' అని వాడటం కూడా తెలంగాణ

భాషలోనే కన్పిస్తుంది. అచ్చమాంబ " మంచిది కాని నేను పంపిన పుస్తకములు నీకు ముట్టినయి గదా!" (పేజి 81) అని "మంచిది మొట్టమొదట నీవు వెక్కిరించి.." అని "మంచిది" అనే పదాన్ని ప్రయోగించింది. అదే విధంగా 'ఒకసారి' అనటానికి ఆమె "ఒక పారి" (పేజి 76) అని వాడింది. "పారి" పదం తెలంగాణలో వ్యాప్తిలో వున్న పదం. ఉర్దూ హిందీలో "బార్, బారీ" నుంచి "పారి" అనే పదం వచ్చింది. తర్వాత అచ్చమాంబ "వెళ్ళుట" అనే పదానికి బదులుగా అన్ని చోట్ల "పోవుట" అని తెలంగాణలో వున్న పదాన్నే ప్రయోగించింది. "పోయెను, పోవుచుండెను, దగ్గరికి పోయి, అచటికి పోయిన పిమ్మట, పనికి పోవుచుండెను, పోవుచుండగా" అని అంతటా ఆమె "వెళ్ళుట" ప్రయోగించకుండా "పోవుట"నే ప్రయోగించింది. అచ్చమాంబ బాల్యంలో తెలంగాణలో నివసించి అక్షరాభ్యాసమారంభించింది. కాబట్టి తెలంగాణ తీర్చి దిద్దిన అడబడుచుగా ఆమెను చెప్పుకోవచ్చును. తెలంగాణలో పుట్టి నాగపూరులో వికసించిన పుష్పం భండారు అచ్చమాంబ. కాబట్టి అచ్చమాంబ కథలు తెలంగాణ ఆడబడుచు వ్రాసిన కథలు! తెలంగాణ అందించిన తెలుగులో "తొలి కథలు" అని చెప్పవచ్చును.

రోహణమ్ ముదిగంటి సుజాతారెడ్డి

20-12-2008